

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras

VAIKŲ IR JAUNIMO KLUBO-DIENOS CENTRO MODELIS

SUKURTA ĮGYVENDINANT NYDERLANDŲ KARALYSTĖS AMBASADOS FINANSUOJAMĄ
PROJEKTĄ „BUILDING DOORS“

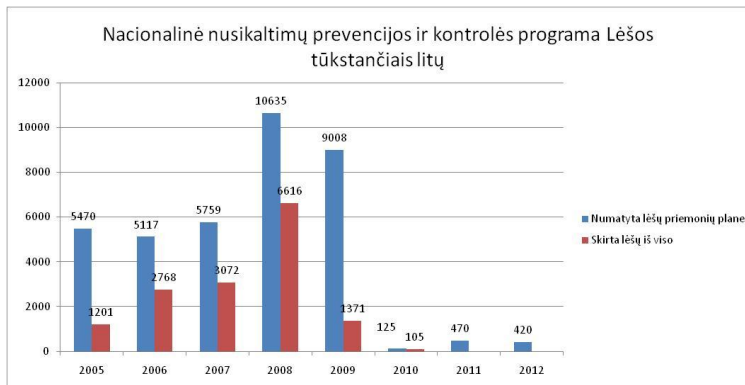
SANTRAUKA

Šis projektas yra skirtas dabartinės jaunimo nusikalstamumo (konkrečiai: nusikaltimų, psichoaktyviųjų medžiagų ir alkoholio vartojimo) ir geriausios šiuo metu taikomos prevencinės praktikos analizei. Pasirinktas Kauno miestas, nes šiuo metu jame parengta nedaug projektų, susijusių su jaunimo nusikalstamumo prevencija.

Originalus projekto pavadinimas anglų kalba yra „Building doors“, o jo lietuviškas atitikmuo – „Atverkime duris“. Projekto pavadinimas „Atverkime duris“ pasirinktas neatsitiktinai. Norint, kad darbas jaunimo nusikalstamumo prevencijos srityje būtų efektyvesnis, reikia panaikinti bendradarbiavimo kliūtis tarp įvairių organizacinių struktūrų.

VAIKŲ IR JAUNIMO KLUBAI, DIENOS CENTRAI – SITUACIJOS ANALIZĖ

Šiandien kiekvienos savivaldybės teritorijoje veikia bent vienas, o didesnėse ir keli, ar net keliolika vaikų dienos centrų. Jų darbas labai svarbus nusikaltimų, alkoholio ir priklausomybės sukeliančių medžiagų vartojimo prevencijai. Per paskutinius kelis metus šių sričių nacionalinių programų finansavimas sumažėjo ne kelis, o keliasdešimt kartų. Taip atsitiko, pavyzdžiui, su Nacionaline nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa.

Panašiai sumažėjęs ir Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programos, Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programos, Vaikų ir jaunimo socializacijos programos biudžetas. Taigi, valstybės mastu vaikų ir jaunimo nusikalstamumo problemos sprendimui skiriama mažiau lėšų, atitinkamai čia mažiau ir nuveikiama. Dienos centrai lieka pastoviausiai ir nuosekliausiai dirbančiomis organizacijomis šioje srityje. Todėl jų vaidmuo dirbant su vaikais yra ypatingai svarbus.

Šios įstaigos po savo stogu prigludžia vaikus, kurie patiria sunkumų šeimoje, turi mokymosi ar mokyklos lankymo sunkumų, elgesio ir emocinių problemų. Mokykloje nesusitvarkius su probleminio elgesio vaikais, paprastai kreipiamasi į dienos centrus. Dažnai ir patys tėvai, gal dėl savo patirties ar gebėjimų stokos, nesugebantys tinkamai išauklėti savo atžalų, atveda jas į dienos centrus. Čia vaikas gauna deramą pavyzdį, įgauna bendravimo įgūdžių, jam sukuriama saugi ir šilta aplinka, kurioje jis gali augti, mokytis ir socialiai vystytis.

Vaikų ir jaunimo klubai nuo dienos centrų paprastai mažai kuo skiriasi. Jie turi tuos pačius tikslus, veikia tais pačiais principais. Gal tik praktika Lietuvoje tokia, kad klubų steigėjais dažniausiai tampa policijos įstaigos. Todėl šių įstaigų veikloje daugiau dalyvauja policijos pareigūnai. Visais kitais požiūriais jos identiškos.

Toliau apie vaikų ir jaunimo dienos centrus ar jaunimo klubus kalbėsime, kaip apie identišką organizaciją, išskyrus tuos atvejus, kai norėsime akcentuoti vieno ar kito veiklos modelio specifiką.

VEIKLOS TIKSLAI

Pagrindinis veiklos tikslas:

- ugdyti vaikus ir jaunimą;
- stengtis integruoti į visuomenę;
- siekti, kad jų elgesys pozityviai keistųsi;
- organizuoti laisvalaikį ir užimtumą;
- išspręsti vaiko problemas.

Tai pasiekama skatinant būtinus asmeninius ir socialinius gebėjimus bei neatskiriant vaikų nuo jų gyvenamosios aplinkos.

Šiame dokumente siūlomi veiklos pakeitimai dabartiniams modeliams, nekeičia jų veiklos tikslų.

DIENOS CENTRŲ KONTINGENTAS

Dienos centrus vaikai lanko dažniausiai pagal savo gyvenamąją vietą. Ten jie patenka nukreipiami:

- mokyklų, seniūnijų socialinių darbuotojų;
- vaikų teisės apsaugos specialistų;
- savivaldybės administracijos kultūros ir ugdymo departamento direktoriaus įsakymu;
- policijos, pataisos inspekcijos pareigūnų;
- kartai vaikus atveda patys tėvai.

Į dienos centrus patenka vaikai, kurie:

- patiria sunkumų šeimoje (yra iš socialiai remtinų ir socialinės rizikos šeimų);
- turi mokymosi ar mokyklos lankymo sunkumų;
- turi elgesio ir emocinių problemų.

Kalbant apie vaikus, su kuriais paprastai dirbama dienos centruose, išryškėjo keletas spręstinių problemų:

1. Retas dienos centras dirba su vyresniais nei 15 metų vaikais.
2. Beveik niekas nedirba su vaikais, grįžusiais iš įkalinimo vietų.
3. Įstaigos beveik neturi galimybių dirbti su priklausomybės problemų turinčiais vaikais.
4. Dienos centruose trūksta vietų.

Beveik visi dienos centrai, kuriuose teko lankytis ir susipažinti su jų veikla, akcentavo, kaip sunku yra dirbti su vyresniais nei 15 metų jaunuoliais. Jiems dienos centro veiklos pasidaro neįdomios ir nepatrauklios, todėl tampa sunku juos kontroliuoti. Tai viena iš priežasčių, kodėl dienos centrai mieliau dirba su jaunesnio amžiaus vaikais.

Su grįžusiais iš įkalinimo vietų vaikais taip pat dirba nedaug dienos centrų. Paprastai tai tokie dienos centrai, kurie turi daugiau ryšių su policijos pareigūnais („policijos klubai“) arba kurie turi stiprius psichologus ir tokiems vaikams gali skirti labai daug dėmesio.

Priklausomybės problemų turintys vaikai yra kita sudėtinga kategorija. Specializuotų įstaigų, dirbančių su šiais vaikais, yra tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Todėl gydant tokį vaiką, jis dažnai yra atskiriamas nuo šeimos, paimamas iš dienos centro ir gabenamas į toli esančią gydymo įstaigą. Priklausomybės ligų gydymo įstaigų nepilnamečiams trūkumas yra rimta problema, kurią reikia spręsti.

Dienos centrai ar klubai gali priimti tik ribotą vaikų skaičių. Dažniausiai stengiamasi, kad vaikas klubą lankytų nuolat, kaip mokyklą. Kai kurie vaikai klubą lanko kasdien, kiti 2-3 kartus per savaitę. Kai atsilaisvina vieta, tada priimamas naujas vaikas.

Dienos centrai skiriasi, kaip ir mokyklos. Vieni „populiarnesni“, kiti „ne tokie populiarūs“. Į populiariusius vaikai eina ir savo noru. Kartais vaikui atėjus į centrą, su juo yra sudaroma sutartis. Yra taisyklės, kurių nesilaikant, vaikas iš centro yra šalinamas. Už kontrolę (kontroliuojamas mokyklos lankomumas, pažymiai) vaikams sukuriama geros sąlygos. Centrą lankantys vaikai tai supranta ir tai padeda jiems laikytis taisyklių. Pašalinimas yra kraštutinė priemonė, kurios panaudojimas reiškia kapituliavimą nesugebėjus suvaldyti ir nukreipti vaiko teisingu keliu. Deja, kai kuriais atvejais tai tampa neišvengiama norint, kad įstaiga atliktų savo misiją, o vaikai suvoktų, kad taisyklės yra visiems tokios pat griežtos ir teisingos. Dažniausiai šios priemonės panaudojamos, kai lankydamas dienos centrą vaikas padaro nusikalstamą veiką ar vartoja priklausomybę sukeliančias medžiagas, alkoholį. Tokiu atveju pritaikomas modelis, kai nesilaikant taisyklių, netenkama ir teikiamos gerovės. Taip padedama įsisavinti mūsų visuomenėje egzistuojančią teisių ir pareigų pusiausvyrą.

Taip pat svarbus aspektas plačiąja prasme yra tėvų atsakomybės ir tėvystės įgūdžių ugdymas. Dienos centrai teikia konsultavimo paslaugas tėvams, kad tėvai patys galėtų pasirūpinti savo atžalomis. Šis procesas turėtų būti ne tik dienos centrų funkcija. Tokiu būdu taptų mažesnis ir dienos centrų poreikis.

DIENOS CENTRŲ UŽIMTUMAS

Vaikai paprastai renkasi į dienos centrus po pamokų. Dažniausia jiems siūlomos veiklos:

- valgio ir namų ruošos darbai, padedant pedagogams;
- pamokų ruošą;
- būreliai ar sporto užsiėmimai;
- darbo terapija;
- psichologų ir kitų specialistų konsultacijos.

Kadangi visi vaikai paprastai net nepakliūna į dienos centrus, priklausomai nuo vaikų poreikių galima išskirti kelias veiklos programas. Vaikams, kuriems reikia intensyvios nuolatinės pagalbos, turėtų būti organizuojama nuolatinė veikla – vaikų grupės rinktųsi keturis-penkis kartus per savaitę ir jiems būtų teikiamos visos anksčiau minėtos paslaugos. Mažiau intensyvaus dėmesio reikalaujantiems vaikams būtų organizuojamas tik laisvalaikio užimtumas. Specialių poreikių vaikams – psichologų ir kitų specialistų konsultacijos.

TĖVŲ VAIDMUO DIENOS CENTRŲ VEIKLOJE

Vaikų tėvai yra atsakingi už vaiko auklėjimą ir turi jiems didžiausią įtaką, todėl dienos centrai tinkamiausių pagalbos vaikui būdų ieško kartu su tėvais. Lengviau, kai tėvai yra linkę bendradarbiauti ir prisideda prie dienos centrų veiklos. Deja ne visi atvejai tokie. Kai kuriais atvejais vaikas dienos centre „gelbėjasi nuo tėvų“ ir tik čia gauna tinkamą pavyzdį.

Todėl dienos centrai atlieka dar vieną svarbią funkciją – teikia paramą vaikų tėvams. Šeimoms, kurios rūpinasi savo vaikais, teikiamos informavimo, konsultavimo paslaugos, padedama arčiau pažinti savo vaiką ir su juo „susidraugauti“ organizuojamų išvykų, stovyklų, švenčių metu. Šeimoms, kurios sunkiai verčiasi, teikiama parama – maistu, rūbais, ūkinėmis prekėmis. Šeimoms, kurios nelinkę rūpintis savo vaikais, reikalingas ypatingas dėmesys. Čia turi įsikišti ir vaiko teisių apsaugos tarnybos, kai joms informaciją perduoda vaiko dienos centras.

ĮSTAIGOS PERSONALAS

Personalas:

1. Socialiniai darbuotojai/socialiniai pedagogai
2. Psichologai
3. Ūkio darbuotojai
4. Savanoriai
5. Mediatorius
6. Policijos pareigūnas (nepilnamečių reikalų inspektorius).

Planuojamame modelyje būtina numatomas psichologo etatas. Daugeliu atvejų psichologo darbas su vaikais yra asmenybės korekcija ir vertybių supratimo atstatymas. Taip pat jo darbas labai svarbus dirbant su tėvais – konsultuojant, atkuriant ryšį su vaiku.

Naujovė, kurios dar nėra Lietuvoje, būtų mediatoriaus funkcija dienos centre. Tai žmogus, kuris dirbtų konfliktų sprendimo ir sutaikinimo srityje. Jo sprendžiamų problemų sritis būtų patyčios, smurtas tarp vaikų, nukentėjusiojo ir nusikaltusiojo sutaikinimas ir žalos atlyginimas nusikalstamų veikų atveju.

Policijos pareigūnas irgi turėtų būti jei ne vietoje dirbantis pareigūnas, tai dažnai besilankantis dienos centre. Policijos nepilnamečių reiklų inspektorius turi turėti išsamią informaciją apie savo apylinkėje gyvenančius nepilnamečius. Dienos centras yra vieta, kur tie nepilnamečiai susibūre. Jei paprastai vaikai bijo policininko, šiuo atveju atsirastų galimybė įrodyti, kad jis toks pat žmogus, kaip ir kiti, juo galima pasitikėti. Tinkamai apmokytas nepilnamečių reikalų inspektorius galėtų kartais atlikti ir mediatoriaus funkciją: sutaikyti nepilnamečių su nukentėjusiuoju, išspręsti konfliktą ne baudžiamojo proceso būdu, taip dar labiau negilinant problemas.

STEIGĖJAI, DALININKAI IR FINANSAVIMAS

Dienos centrų ar klubų tikslai yra ypač svarbūs vietinėms bendruomenėms, todėl tokias įstaigas turėtų steigti ir jas išlaikyti savivaldybė. Didžiausia problema, kad kilus finansinei krizei ar panašioms problemoms, socialinės sritys finansavimas mažinamas pirmiausia. T.y. mažinami biudžetai, ar net naikinamos tokios įstaigos. Be stabilaus finansavimo, tokios įstaigos vargiai išsilaiko ir funkcionuoja. Turint galvoje, kad dirbama su socialinės rizikos šeimų vaikais, vaikais linkusiais nusikalsti ar turinčiais priklausomybės problemų, reikia įvertinti, kad siekiant koreguoti vaikų elgesį, reikia labai profesionalaus ir didelio darbo. Dienos centrams reikalingi profesionalūs socialiniai darbuotojai, pedagogai, psichologai. Vertinant, kad darbo sąlygos sunkesnės nei paprastoje mokykloje, ir darbo užmokestis turėtų būti atitinkamas. Nesant pastovaus darbo garantijų, kvalifikuoti specialistai ilgai neužsibūna dienos centruose.

Galima sakyti, kad tai visada yra pinigų stygiaus problema, bet į tai galima pažvelgti ir kitaip. Šykštus moka du kartus. Nepakankamos lėšos ir nepakankamas specialistų kiekis dabar geriausiu atveju išsprendžia vaikų užimtumo problemą, bet neišsprendžia daugumos kitų. Todėl nuolat investuojamos nepakankamos lėšos, bet pati problema sprendžiama tik paviršutiniškai ir lieka gyvuoti.

BENDRADARBIAVIMO TINKLAS IR JO PLĖTRA

Šiuo metu dienos centrų bendradarbiavimas turėtų plėstis. Jie turėtų pradėti bendradarbiauti su daugiau organizacijų ir pilietinių institucijų:

- mokyklomis;
- savivaldybės struktūromis;
- policijos pareigūnais;
- mokymo įstaigomis, ruošiančiomis socialinius darbuotojus, socialinius pedagogus, pedagogus;
- **bendruomenėmis;**
- **profesinio rengimo mokyklomis;**
- **bažnyčia;**
- **priklausomybės ligų centrais.**

Tačiau bendradarbiavimas turėtų tapti gerokai platesnis. Pirmiausia šioje veikloje turėtų aktyviau dalyvauti bendruomenės. Kiekvienas vaikas iš dienos centro gyvena savo bendruomenėje. Elgdamasis asocialiai, nusikalsdamas, jis pažeidžia jos interesus. Iš to kyla materialinė ir moralinė žala bendruomenei – sugadintas turtas, kylantis nesaugumo jausmas. Pati bendruomenė turėtų būti suinteresuota to išvengti ir veikti prevenciškai. Tai gali apimti įvairias bendradarbiavimo ir paramos formas:

- finansinė ir materialinė parama dienos centrams;
- patalpų suteikimas (jei bendruomenė turi savo patalpas, tai galėtų būti bendruomenių centrų patalpos);
- bendruomenės atstovų dalyvavimas sprendžiant su vaikais kilusius konfliktus;
- dienos centrų vaikai turėtų grąžinti socialinę grąžą bendruomenei, prisidedami prie bendruomenės aplinkos gražinimo, paramos vyresniems ir neįgaliems žmonėms suteikimo.

Profesinio rengimo mokyklos labai svarbus elementas socializuojant vaikus. Nuo tam tikro amžiaus vien pamokų ruošimas ir standartinės būrelių veiklos pasidaro ne tiek įdomios. Todėl dienos centruose labai maži jaunuolių nuo 15

iki 18 metų. Profesinės veiklos sritys leidžia pasirinkti ir sau patrauklią specialybę, kuri paauglio akimis žiūrint, turi didesnį pritaikymą nei popamokinis būrelis. Be to, bet kokios profesijos įgijimas ateityje žmogui suteiks galimybę uždirbti gyvenimui pinigų legalia, o ne nusikalstama veikla arba elgetaujant. Tai iš esmės padidina pasitaisymo ir integracijos visuomenėje galimybes.

Vaikai, patenkantys į dienos centrus, retai lankosi bažnyčioje ir mažai vertina ne materialius, o dvasinius dalykus. Bažnyčia svarbi kaip dvasinis ir moralinis aspektas. Jos mokymas padeda suprasti kitą žmogų, iškelia dorovines vertybes ir verčia jas apmastyti. Dar vienas aspektas – susitaikymo ir atleidimo mokymas bažnyčios doktrinoje, kas labai svarbu patyčių ir smurto prevencijoje. Visa tai taptų papildoma vertybe vaiko ugdyme dienos centre. Bažnyčia labai svarbi ir kaip paramos teikėja. Kaip pavyzdys gali būti Caritas organizacija, padedanti neįgaliems, šelpianti nepasiturinčius. Vaikų įtraukimas į labdarinę veiklą, leistų jiems pamatyti ir kitą gyvenimo pusę, suprasti, kaip gera yra pačiam duoti ir padėti. Būtent tokių moralinių vertybių supratimo dažniausiai ir trūksta vaikų iš dienos centrų šeimose.

Vaikams, turintiems problemų dėl priklausomybės nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų, alkoholio, būtų naudingas dienos centrų bendradarbiavimas su Priklausomybės ligų centrais. Kaune tam yra visos galimybės – šiame mieste yra būtent toks centras. Siūloma ne paimti vaiką ilgam gydymui į centrą, o organizuoti gydymą paraleliai jo buvimui centre. Taip vaikas neatitrūktų nuo šeimos, draugų ir įprastos aplinkos, būtų prižiūrimas ir gydomas gydytojų. Tai nelengvas uždavinys. Jis pagrįstas dideliu pasitikėjimu ir taisyklių laikymusi. Taip pat bendradarbiavimas su priklausomybės ligų centru ir jo specialistų pagalba, paskaitos, padėtų suvokti ne tik narkotinių medžiagų, bet ir alkoholio, tabako žalą organizmui ir psichikai. Tai veiktų kaip pirminė prevencija.

IŠVADOS

Bendradarbiavimo tinklo kūrimas ir plėtimas yra pagrindinė projekto „Building doors“ (lietuviškai „Atverkime duris“) mintis. Kauno ir kituose miestuose yra aibė organizacijų, dirbančių socialinėje sferoje ir besirūpinančių žmonėmis. Deja santykiškai tarp šių organizacijų yra per daug formalizuoti, aprašyti pareiginėmis instrukcijomis ir teisės aktais. Dažniausiai skaitoma tik įstatymo raidė ir daroma tik tai, kas parašyta. Tuo tarpu visos organizacijos kartu gali daug daugiau. Bendradarbiaujant, dienos centrų ar jaunimo klubų veikla taptų daug efektyvesnė. Dirbantiems ir formuojantiems politiką šioje srityje, būtina suvokti, kad kalbama ne apie formalius skaičius, o apie vaikų gyvenimus.